

**НЕВИКОНАННЯ ЧИ НЕНАЛЕЖНЕ ВИКОНАННЯ
ПРОФЕСІЙНИХ ОBOB'ЯЗКІВ МЕДИЧНИМ АБО ФАРМАЦЕВТИЧНИМ
ПРАЦІВНИКОМ ПРИ ПРОВЕДЕННІ ПРОФІЛАКТИЧНИХ ЩЕПЛЕНЬ
(СТАТТЯ 140 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ)**

**FAILURE OR IMPROPER PERFORMANCE OF PROFESSIONAL DUTIES
OF MEDICAL OR PHARMACEUTICAL WORKER DURING PREVENTIVE
VACCINATION (ARTICLE 140 OF THE CRIMINAL CODE OF UKRAINE)**

Філь І.М.,

*здобувач кафедри кримінального права та процесу
Київського університету права Національної академії наук України*

Стаття присвячена з'ясуванню змісту невиконання чи неналежного виконання професійних обов'язків медичним або фармацевтичним працівником при проведенні профілактичних щеплень. Автор акцентує увагу, що «невиконання» вчиняється у формі «чистої» або «змішаної» бездіяльності, а «неналежне виконання» є дією або дією, що поєднана з бездіяльністю.

Ключові слова: медичний та фармацевтичний працівник, невиконання чи неналежне виконання, професійні обов'язки, проведення профілактичних щеплень.

Статья посвящена выяснению содержания невыполнения или ненадлежащего выполнения профессиональных обязанностей медицинским или фармацевтическим работником при проведении профилактических прививок. Автор акцентирует внимание на том, что «невыполнение» совершается в форме «чистого» или «смешанного» бездействия, а «ненадлежащее выполнение» является действием или действием, соединенным с бездействием.

Ключевые слова: медицинский и фармацевтический работник, невыполнение или ненадлежащее выполнение, профессиональные обязанности, проведение профилактических прививок.

The article is devoted to establishing the content of the failure or improper performance of professional duties by the medical or pharmaceutical worker during preventive vaccination. The author emphasizes that «failure» is in the form of «pure» or «mixed» inaction and «improper performance» is an act or action, coupled with inaction.

Key words: medical and pharmaceutical worker, non-fulfillment or unproper implementation, professional duties, realization of prophylactic inoculations.

Постановка проблеми. Кожна особа має право на охорону здоров'я. Однією з гарантій цього права названо те, що держава створює умови для ефективного і доступного для всіх громадян медичного обслуговування. Відповідно до ст. 80 Основ законодавства України про охорону здоров'я (далі – Основи), особи, винні в порушенні законодавства про охорону здоров'я, несуть цивільну, адміністративну або кримінальну відповідальність згідно із законодавством [1].

Стан дослідження. На сьогодні в Україні проведення профілактичних щеплень є предметом палких дискусій як професійних, так і громадських діячів. Окремі аспекти невиконання чи неналежного виконання професійних обов'язків медичним або фармацевтичним працівником аналізували такі вчені, як В.В. Балабко, Ф.Ю. Бердичевський, В.О. Глушков, О.С. Парамонова, Т.Ю. Тарасевич, Г.В. Чеботарьова, О.С. Черніков та інші. Однак мало хто з вчених-криміналістів приділяв увагу проблемам кримінальної відповідальності за порушення професійних обов'язків при проведенні профілактичних щеплень. Саме тому метою статті є питання наукового тлумачення змісту невиконання чи неналежного виконання професійних обов'язків медичним або фармацевтичним працівником при проведенні профілактичних щеплень.

Вклад основного матеріалу. Кримінально-правовий аналіз будь-яких злочинів потребує детального розгляду ознак, що охоплюються його об'єктивною стороною. Обов'язковою ознакою об'єктивної сторони

є діяння (дія або бездіяльність), а факультативними – суспільно небезпечні наслідки, причинний зв'язок між діянням і суспільно небезпечними наслідками, місце, час, спосіб, обстановка, знаряддя і засоби вчинення злочину. Аналіз диспозиції ст. 140 КК України дозволяє виділити три обов'язкові ознаки об'єктивної сторони: а) суспільно небезпечне діяння – невиконання чи неналежне виконання професійних обов'язків; б) суспільно небезпечні наслідки – тяжкі наслідки; в) причинний зв'язок між невиконанням чи неналежним виконанням професійних обов'язків та заподіянням тяжких наслідків.

Розглянемо суспільно небезпечне діяння. Об'єктивна сторона злочину, передбаченого ст. 140 КК України, полягає у невиконанні чи неналежному виконанні професійних обов'язків медичним або фармацевтичним працівником. Ці форми є альтернативними, оскільки між ними у диспозиції ч. 1 ст. 140 КК України використовується розділовий сполучник «чи». А тому кримінальна відповідальність може наставати або за невиконання, або за неналежне виконання професійних обов'язків медичним або фармацевтичним працівником.

На думку деяких вчених-криміналістів, невиконання професійних обов'язків медичним або фармацевтичним працівником – це бездіяльність, коли суб'єкт повинен був і міг виконати обов'язки, які належать до професійних [2, с. 411–412; 3, с. 321–323].

Професійні обов'язки медичних або фармацевтичних працівників при проведенні профілактичних

щеплень містяться у різноманітних нормативно-правових актах, відповідно до яких медичний працівник зобов'язаний: 1) транспортувати, зберігати і використовувати вакцини з обов'язковим дотриманням вимог «холодового ланцюга»¹; 2) здійснювати медичний огляд перед щепленням, який (щодо осіб, які не досягли 18-річного віку) складається із збору анамнезу по органах і системах організму з огляду на тривалість та тяжкість перебігу перенесених гострих захворювань, оцінки реакції на попереднє щеплення, перебігу поствакцинального періоду; термометрії; огляду шкіри, слизових оболонок кон'юнктиви очей, порожнини рота; у разі необхідності – клінічного обстеження органів серцево-судинної, дихальної, шлунково-кишкової систем; 3) проводити ін'єкції одноразовими або самоблокувальними шприцями; 4) дотримуватися вимог щодо кабінету щеплень; 5) здійснювати медичне спостереження протягом 30 хвилин після щеплення, якщо інший строк не вказаний у відповідні інструкції до вакцини; 6) у разі підозри на групові реакції або ускладнення після введення вакцини повідомляти керівника лікувальної установи і направляти екстрене повідомлення до санітарно-епідеміологічної станції [4]; надати екстрену (невідкладну) медичну допомогу у випадку виникнення незвичних реакцій або ускладнень від проведених щеплень [5].

Також обов'язки медичного працівника при проведенні профілактичних щеплень вказуються у медичних стандартах (наприклад, Протокол надання медичного допомоги при анафілактичному шоці, Протокол надання медичної допомоги хворим на алергічну кропив'янку та набряк Квінке та інші). На нашу думку, медичні стандарти є обов'язковими при виконанні професійних обов'язків медичним або фармацевтичним працівником при проведенні щеплень, оскільки, відповідно до ст. 14-1 Основ, вони належать до нормативно-правових актів та визначають обсяг або послідовність виконання професійних обов'язків (наприклад, перелік обов'язкових маніпуляцій, досліджень, медикаментозне забезпечення) [1]. Окрім цього, для правильної кваліфікації необхідно визначати, чи був чинний на момент вчинення злочину відповідний медичний стандарт.

Фармацевтичний працівник, при відпуску вакцин через аптечну установу, зобов'язаний виконувати наступні обов'язки: 1) зберігати вакцини з дотриманням «холодового ланцюга»; 2) відпускати вакцини за наявності рецепта лікаря; 3) пояснювати покупцю умови зберігання вакцин і необхідність проведення їх у лікувальному закладі [6].

В юридичній та медичній літературі, як правило, невиконанням професійних обов'язків при проведенні профілактичних щеплень називають відсутність попереджень про реальні наслідки щеплень [7]; відсутність попереднього аналізу стану хворих або недослідження рівня інтерферону в крові чи неврахування протипоказань до щеплень [8, с. 33, 37].

Аналіз судових вироків показав наявність невеликої кількості справ щодо відповідальності за невиконан-

ня професійних обов'язків при проведенні профілактичних щеплень. Зокрема, невиконанням професійних обов'язків називають: ненадання своєчасної невідкладної медичної допомоги після проведення у непередбаченому приміщенні (де не створено умов для здійснення лікувальних процедур, у тому числі введення аутовакцин) щеплення, що призвело до інтоксикації, дистрофічних змін внутрішніх органів, енцефалопатії, набряку та виявлення речовини головного мозку [9].

На думку О.О. Дудорова, невиконання професійних обов'язків може виражатися як у повній відмові, так і неповному виконанні [10, с. 322]. Вважаємо погодитися з цією точкою зору, оскільки проведенню щеплення передую медичний огляд хворого або додаткові дослідження щодо визначення стану його здоров'я. Тому якщо медичний або фармацевтичний працівник при невиконанні зазначених вище дій проводить щеплення або відпускає вакцину, чим заподіює тяжкі наслідки хворому, він повинен відповідати за невиконання професійних обов'язків. У цих випадках невиконання професійних обов'язків медичним або фармацевтичним працівником є «змішаною» бездіяльністю, яка може проявитися у наступному: 1) неправильне виконання професійних обов'язків (зокрема, коли медичним або фармацевтичним працівником виконуються певні маніпуляції, від яких він повинен був утриматися; Наприклад, недотримання вимог до кабінету щеплень); 2) недостатнє або несвоєчасне виконання професійних обов'язків (наприклад, невведення особі у повному обсязі вакцини). В усіх інших випадках невиконання є «чистою» бездіяльністю, оскільки медичним або фармацевтичним працівником не вчинюються ті дії, які в силу виконуваної роботи він зобов'язаний був вчинити.

В юридичній літературі науковці, як правило, тлумачать поняття «неналежне виконання професійних обов'язків медичним або фармацевтичним працівником» як дії, які виконуються не так, як того вимагають спеціальні правила, інструкції [2, с. 411-412; 3, с. 321-323].

Термін «неналежне виконання» має таке значення: не такий, який повинен бути, не повно, несвоєчасно [11, с. 338]. Для більшого розуміння значення терміну «неналежне виконання» з'ясуємо зміст складових цього терміну: 1) «не такий, який повинен бути» є неправильним виконанням, адже саме неправильність означає відхилення від прийнятих норм, певних правил, істини та дійсності [11, с. 534]; 2) «не повно» є недостатнім виконанням, оскільки слово «неповно» означає недостатність та відсутність необхідного [11, с. 531]; 3) «несвоєчасно», тобто здійснення не тоді, коли вимагалось [11, с. 578]. Тобто «неналежне виконання» включає неправильність, недостатність та несвоєчасність.

В юридичній та медичній літературі, як правило, неналежним виконанням професійних обов'язків медичним або фармацевтичним працівником називають: порушення правил зберігання і транспортування вакцин, введення подвійної дози вакцини, різноманітні технічні помилки при введенні профілактичної вакцини [12]; використання нестерильного медичного інструменту або

¹Холодовий ланцюг – це система заходів, спрямована на забезпечення збереженості активності препарату на всіх етапах їх руху від фармацевтичного виробника до пацієнта, що вакцинується, шляхом створення оптимального температурного режиму зберігання і транспортування.

розчищеної вакцини, яка зберігалася з порушеннями терміну, помилкове використання іншого лікарського препарату замість вакцини, неправильне введення вакцини [13, с. 25, 28].

Неналежним виконанням професійних обов'язків медичним або фармацевтичним працівником у вирахах визнають: порушення техніки введення вакцини проти туберкульозу (БЦЖ), після введення якої виникло таке ускладнення, як «холодний абсцес» (скупчення гною на окремі ділянки тіла) [14].

На думку О.С. Парамонові, невиконання чи неналежне виконання професійних обов'язків медичним або фармацевтичним працівником може вчинятися лише у формі бездіяльності, а тому оскільки «вона може бути як «чистою», так і «змішаною», із диспозиції ч. 1 ст. 140 КК дефініцію «невиконання» варто виключити» [15, с. 87]. Дійсно, як нами вище зазначалося, неправильне, недостатнє та неповне виконання професійних обов'язків медичним або фармацевтичним працівником вчиняється у формі «змішаної» бездіяльності. Однак, як справедливо вказував О.О. Дудоров, неналежне виконання професійних обов'язків є дією або визнається як дія, поєднана з бездіяльністю [10, с. 323-324]. Зокрема, неналежне виконання професійних обов'язків медичним або фармацевтичним працівником може вчинятися також у формі дії (словесній (вербальній) формі), що як наслідок викликає виникнення психічних захворювань у хворого [16, с. 120]. А тому виключати дефініцію «невиконання» є необґрунтованим, оскільки неналежне виконання професійних обов'язків є не лише бездіяльністю, а й дією медичного або фармацевтичного працівника.

Зокрема, на думку В.Д. Пристанкова, Р. Абізова, О. Пелешенко, Я. Шкоби, у деяких осіб може відмічатися погіршення стану здоров'я від необережного слова медичного або фармацевтичного працівника, що виявляється головним чином психогенними реакціями у формі різноманітних варіантів вегетативної дисфункції, виникнення психогенних захворювань, порушення серцево-судинної системи, аритмією серця, порушенням травлення тощо [17, с. 27; 18, с. 200]. Наприклад, повідомлення фармацевтичного працівника про фіксування смертей у лікаря, що виписав рецепт на щеплення, може викликати у певної категорії осіб психогенне захворювання. Як справедливо зазначав В.О. Глушков, захворювання можуть виникати внаслідок злочинного порушення медичними або фармацевтичними працівниками основних принципів деонтології, а найчастіше у випадках, коли не враховуються індивідуальні особливості хворого, необережне використання професійних термінів, що може викликати тяжкі невротичні реакції [19, с. 100-101].

Висновки. Проведене дослідження надало можливість визначити зміст невиконання чи неналежного виконання професійних обов'язків при проведенні профілактичних щеплень та констатувати, що «невиконання» вчиняється у формі «чистої» або «змішаної» бездіяльності, а «неналежне виконання» є дією або дією, що поєднана із бездіяльністю. Обґрунтовано необхідність існування у диспозиції ч. 1 ст. 140 КК України такого термінологічного звороту, як «невиконання професійних обов'язків медичним або фармацевтичним працівником».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Основи законодавства про охорону здоров'я : Закон України від 19 листопада 1992 р. № 2801-XII. [редакція від 01.01.2013] // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 4. – Ст. 19.
2. Кримінальний кодекс України: Науково-практичний коментар / [Баулін Ю.В., Борисов В.І., Гавриш С.Б. та інші] ; під ред. В.В. Сташиса, В.Я. Тація. – К. : Видавничий Дім «Ін Юре», 2003. – 1196 с.
3. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / [Бойко А.М., Броч Л.П., Гришук В.К. та інші] ; під ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. – [4-те вид.]. – К. : Юридична думка, 2007. – 1184 с.
4. Положення про організацію і проведення профілактичних щеплень та туберкулодіагностики : Наказ МОЗ від 16.09.2011 № 595 // Офіційний вісник України. – 2011. – № 82. – Ст. 3009.
5. Про затвердження Методичних вказівок для медичних працівників кабінетів (пунктів) щеплень, виїзних (тимчасових) та мобільних бригад : Наказ МОЗ від 18 квітня 2008 року № 212 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://moz.gov.ua/ua/portal/dn_20080418_212.html. – Назва з екрану.
6. Порядок відпуску громадянам вакцин та анатоксинів через аптечну мережу : Наказ МОЗ від 16.09.2011 № 595 // Офіційний вісник України. – 2011. – № 82. – Ст. 3009.
7. Від українців приховують негативні наслідки обов'язкової вакцинації?: Ліга захисту громадянських прав [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.privivok.net.ua/node/51>. – Назва з екрану.
8. Медуницин Н.В. Вакцинологія. / Медуницин Н.В. – М. : Триада Х, 2004. – 512 с. – (3 изд. перераб и доп.).
9. Кримінальна справа № 1-13/11. Вирок Ужгородського міськрайонного суду Закарпатської області [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/31507069>. – Назва з екрану.
10. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. – [5-те вид., переробл. та доповн.] – К. : Юридична думка, 2008. – 1216 с.
11. Словник української мови / [авт.-уклад. Білодід І.К., Бурячок А.А.]. – в 11 томах – К. : Наукова думка, 1974. – Т. 5. – 1974. – 840 с.
12. Реакції та ускладнення при проведенні щеплень в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.likar.info/biblioteka/article-43726-reaktsiyi-ta-uskladnennya-pri-provedenni-sheplen-v-ukrayini/>. – Назва з екрану.
13. Чоп'як В.В. Післявакцинальний імунітет: особливості розвитку та профілактика ускладнень. Методичні рекомендації / Чоп'як В.В., Потьомкіна Г.О., Подаваленко А.П. – Донецьк : Видавець Заславський О.Ю., 2011. – 40 с.
14. Кримінальна Справа № 523/1105/13-к. Ухвала Суворовського районного суду міста Одеси [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/29813597>. – Назва з екрану.
15. Парамонова О.С. Відмежування неналежного виконання професійних обов'язків медичним або фармацевтичним працівником (ст. 140 КК України) від ненадання допомоги хворому (ст. 139 КК України) / О.С. Парамонова // Юридичний науковий електронний журнал. – 2014. – № 2. – С. 84-88.
16. Баєва О.В. Менеджмент у галузі охорони здоров'я / Баєва О.В. – К. : Центр учбової літератури, 2008. – 640 с.
17. Абизов Р. Ятрогенії в нашій лікарській практиці / Р. Абизов, О. Пелешенко, Я. Шкоба // Журнал сімейного лікаря та сімейної медсестри. – 2008. – № 4. – С. 25-29.
18. Пристанков В.Д. Ятрогенные патологии: медицинские и правовые аспекты / В.Д. Пристанков // Актуальные проблемы правового регулирования медицинской деятельности : материалы 2-й Всероссийской научно-практической конференции. – 2004. – С. 200-203.
19. Глушков В.А. Ответственность за преступления в области здравоохранения : [монографія] / Глушков В.А. – К. : Головное изд-во издательского объединения «Вища школа», 1987. – 199 с.